

Aleksandra Ščukanec
Sveučilište u Zagrebu

Mateusz-Milan Stanojević (2013). *Konceptualna metafora: Temeljni pojmovi, teorijski pristupi i metode*. Zagreb: Biblioteka Srednje Europe, 258 str. ISBN: 978-953-6979-70-7.

Iako se hrvatski jezikoslovci na različite načine i iz različitih perspektiva bave metaforom, knjiga Mateusza-Milana Stanojevića prva je knjiga na hrvatskome jeziku koja nam daje jedinstven pregled teorije konceptualne metafore i nudi nove teorijske i praktične prijedloge za istraživanja konceptualne metafore, jednog od središnjih fenomena u području kognitivne lingvistike. Knjiga se sastoji od sedam poglavlja, uvoda i zaključka koje možemo podijeliti u dvije cjeline. Prvu cjelinu čini *Uvod* (str. 7-17) i sljedećih pet poglavlja: *Kognitivna lingvistika: čovjek, um, tijelo, društvo i jezik* (str. 19-35), *Kognitivne sposobnosti i metafora* (str. 37-82), *Konceptualna metafora u kognitivnoj lingvistici* (str. 83-104), *Konceptualna metafora u dijakroniji, u umu, diskursu i izvan jezika* (str. 105-127) i *Metode istraživanja konceptualne metafore* (str. 129-152). Druga cjelina započinje *Uvodom u istraživanja* (str. 153-154) i obuhvaća preostala dva poglavlja, *Kako su srednjovjekovni Englezi voljeli i kako to znamo: istraživanje ciljne domene* (str. 155-182) i *Metafora u očima promatrača* (str. 183-213). Nakon *Zaključka* (str. 215-217) slijedi popis izvora i rječnika (str. 219-220), popis korištene literature (str. 221-245), indeks imena (str. 247-251) te indeks pojmova (str. 253-258).

U uvodnome dijelu autor nam daje pregled dosadašnjih istraživanja fenomena metafore kako u svjetskim tako i u domaćim okvirima ističući da se njegova knjiga temelji na teoriji konceptualne metafore koja je nastala 80-ih godina 20. stoljeća, a čiji su začetnici George Lakoff i Mark Johnson. Također naglašava da se u svojoj knjizi konceptualnom metaforom bavi prvenstveno kao tekstualnim fenomenom, no spominje i druge komplementarne pristupe, ponajprije psiholingvistički i neurolingvistički. Već u uvodu navodi tri primjera metafore, jedan iz hrvatske književnosti, jedan iz novinskoga teksta i jedan iz korpusa razgovornog jezika kako bi ilustrirao sveobuhvatnost konceptualne metafore koja je usko vezana uz jezik, kulturu, spoznaju i čovjeka. Hrvatski služi kao polazišni jezik, a odabrani se primjeri zatim uspoređuju s onima na engleskom i poljskom. Uvodi se i pojam domene, šireg područja znanja koje se aktivira u ljudskoj svijesti prilikom razumijevanja ili tumačenja nekog koncepta. Uvodni dio završava obrazlaganjem glavnih ciljeva

knjige, a to su: prikaz autorova viđenja sveobuhvatnog modela konceptualne metafore, ilustracija metoda tekstualnog istraživanja konceptualne metafore te rasprava o ulozi konceptualne metafore u okviru drugih kognitivnih sposobnosti.

Drugo poglavlje otvara kratak opis logičke teorije značenja u kojoj kognitivna lingvistika uočava nedostatke. Kognitivna se lingvistika temelji na tzv. *filozofiji iskustvenog realizma*, pri čemu su čovjek, njegovo mišljenje i (među)djelovanje u kulturi i svijetu temelj razumijevanja i opisivanja jezika. Autor na primjerima prikazuje način na koji kognitivni lingvisti poimaju i tumače funkcioniranje jezika, a opis upotpunjuje pojmovima nužnim za razumijevanje spomenutog mehanizma. U ovome poglavlju iznosi misao koja se provlači kroz cijelu knjigu, a koja je ujedno jedna od postavki kognitivnolingvističke paradigme: jezik uvijek valja promatrati u kontekstu kulture, svijeta, tijela, uma, ali i u kontekstu naših društvenih odnosa i interakcija s drugima, ne kao teorijski konstrukt, nego kao jezik u uporabi.

U trećem poglavlju autor sustavno prikazuje temeljne kognitivnolingvističke pojmove, procese i klasifikacije. Na konkretnim primjerima pokazuje kako se različite kognitivne sposobnosti odražavaju u jeziku, odnosno kako se konstruira značenje. U središtu autorova zanimanja procesi su unutar nekoliko kategorija: sposobnosti pažnje (profiliranje, metonimija, razina detaljnosti, dinamičnost), uspoređivanja ili prosuđivanja, odabira perspektive te ustrojavanja. U sklopu uspoređivanja autor objašnjava mehanizam kategorizacije kao jednu od temeljnih ljudskih sposobnosti na osnovi koje nešto što iskusimo našim osjetilima prepoznamo kao nešto što smo već ranije percipirali ili ga doživljavamo kao nešto nama novo i nepoznato. Ilustracija pojmova poput analogije, prototipa ili metaforizacije dovodi do potpoglavlja naslovljenog *Konceptualna metafora* u kojem je konceptualna metafora definirana kao „jedan od kognitivnih procesa konstruiranja značenja na temelju kojeg povezujemo dvije konceptualne domene: izvornu domenu (engl. *source domain*) i ciljnu domenu (engl. *target domain*)“, uz primjer LJUBAV JE VATRA. Osim opisa semantičke i gramatičke analize jezika iz kognitivnolingvističke perspektive, autor u ovome poglavlju određuje mjesto konceptualne metafore koja se, prema njegovim riječima, nalazi u sustavu stabilnosti i varijacije te ustaljenosti i dinamičnosti, u dijakronijskim i sinkronijskim procesima, u leksiku, konstrukcijama i u gramatici.

U četvrtom je poglavlju objašnjeno tzv. *preslikavanja obilježja* iz jedne domene u drugu. Autor otkriva dvije osobine konceptualne metafore: dvostruko lice metafore i asimetričnost. Metafora ima dvostruko lice jer je možemo povezivati i s ustaljenim znanjima (primjerice, kad povezujemo ljude i životinje), no metafora je moguće konstruirati i u diskursu (kao u primjeru *traka istine*). Asimetričnost se, pak,

odnosi na činjenicu da u konceptualnoj metafori povežujemo ciljnu domenu o kojoj znamo manje s izvornom domenom kod koje raspolažemo većim znanjem. Ovdje se ponovno vraća konceptima, odnosno domenama, na kojima počiva cijela knjiga: LJUBAVI i OČIMA odnosno konceptualnim metaforama LJUBAV JE VATRA i ZNANJE JE GLEDANJE. Autor odabranim primjerima ilustrira kako je konceptualna metafora u neku ruku samo idealizacija jer preklapanja nisu potpuna. Nužno je istaknuti da se konceptualna metafora temelji na tzv. *načelu nepromjenjivosti* koje nalaže da konceptualna metafora nije moguća ako su naša znanja o izvornoj domeni u potpunoj suprotnosti sa znanjima o ciljnoj domeni, odnosno ako se ni na koji način ne poklapaju. Nadalje se govori o različitim stupnjevima ustaljenosti metafora: od inovativnih preko konvencionaliziranih do historijskih metafora koje najčešće ni ne prepoznajemo kao metafore. Metafore su također ustrojene hijerarhijski prema detaljnosti, a razlikuju se i po kulturnoj specifičnosti.

U petom se poglavlju konceptualna metafora prikazuje kao globalni fenomen koji se javlja u brojnim aspektima jezika, uma i diskursa, ali i u izvanjezičnoj stvarnosti, iako se ističe da na svakoj razini djeluje lokalno. Zbog svoje teorijske širine konceptualnu metaforu moguće je istraživati iz više aspekata, od dijakronijskih preko diskurzivnih do psiholingvističkih ili neurolingvističkih. Neka od tih istraživanja kao i pitanja koja su se nametnula u tom procesu prikazana su u ovome poglavlju. Na dijakronijskoj razini konceptualna metafora igra veliku ulogu u procesima gramatikalizacije, dijakronijskih promjena vezanih uz gramatiku, i leksikalizacije koncepata. Budući da kod stvaranja ili tumačenja konceptualnih metafora govorimo o istodobnoj aktivaciji dviju domena, prikazani su i najvažniji psiholingvistički modeli i pristupi konceptualnoj metafori: postavka stupnjevanja istaknutosti i postavka karijere metafore. Za konceptualnu metaforu kao element ljudske komunikacije važna je i vizualnost pa tako razlikujemo jednoosjetilnu i višeosjetilnu metaforu. Kod jednoosjetilnih se metafora izvorna i ciljna domena javljaju u jednom osjetilnom modalitetu, dok se kod višeosjetilnih metafora pojavljuju u više osjetilnih modaliteta.

Šesto poglavlje predstavlja svojevrsni most između prve i druge cjeline, teorijskog pregleda i konkretnog istraživanja. U ovome poglavlju autor izlaže metodologiju istraživanja konceptualne metafore primjenom tzv. *tekstovnog pristupa* govoreći o metodološkim idealima, točnije mogućem približavanju postavljenim idealima. Ujedno daje pregled metodologije kojom su se koristili drugi istraživači, moguće zamke te načine na koje ih se može pokušati izbjeći. U postupku sastavljanja istraživačkog korpusa opisuje dva načina sakupljanja podataka: pretraživanje konceptualnih metafora u vezanom tekstu (diskurzivni pristup) i pretraživanje gotovih korpusa (korpusni pristup) te predlaže najprikladnije tehnike prikupljanja podataka.

Autor se zalaže za kombiniranje primarnih, tekstualnih, i sekundarnih, netekstualnih podataka. Kod tekstualne analize odlučuje se za korpusno pretraživanje riječi, pri čemu je nužno uzeti u obzir i gramatičke odnose. Na kraju poglavlja navodi šest koraka koje je primijenio u svojem istraživanju.

Sedmome poglavlju prethodi uvod u istraživanje koje bismo mogli promatrati kao uvod i u sedmo i u osmo poglavlje s obzirom na to da autor u ta dva poglavlja prikazuje kako se model konceptualne metafore praktično primjenjuje u tekstualnoj analizi. U uvodu autor u pet točaka iznosi što želi ilustrirati na teorijskoj razini navodeći u zagradama prethodna poglavlja u kojima je pojedina točka obrađena. Osim toga, ponavlja pet načela iz šestog poglavlja koja će metodološki potkrijepiti primjerima.

U sedmome poglavlju autor istražuje odnos gramatike i potencijalnih metaforičkih izraza srednjoengleske imenice *lōve* 'ljubav' s naglaskom na ciljnu domenu. Autor navodi da je odabrao jezik koji nije suvremen zato što su naša znanja vezana uz taj jezik i navedeno razdoblje slabije istražena, ali ipak nam je dostupan zbog mnoštva izvora. Ciljna domena LJUBAV dobro je istražena u suvremenom razdoblju, što mu olakšava donošenje zaključaka. Analizom srednjoengleskih tekstova dolazi do konceptualnih metafora poput LJUBAV JE SLUŽBA, LJUBAV JE LUDOST, LJUBAV JE PIJANSTVO ili LJUBAV JE SILA, a rezultati analize pokazuju da je najviše metaforičkih primjera leksema *lōve* vezano uz sudionike situacijske sheme. To se tumači odnosom gramatike i semantike – glagol na trećoj razini gramatičke analize izražava relaciju koja je ujedno temelj metaforičnosti. Usporedba srednjoengleskih primjera sa suvremenim engleskim pokazala je velike sličnosti s našim znanjima i konceptualizacijom ljubavi. No autor izdvaja primjere konceptualizacije u srednjoengleskim izrazima u kojima je vidljivo poimanje ljubavi kao službe i patnje, što ukazuje na kulturološke modele koji danas više nisu uobičajeni, a što upućuje na kulturološku ukorijenjenost metafore.

U osmome poglavlju pažnja je usmjerena na izvornu domenu u konceptualnim metaforama koja se, za razliku od ciljne domene u prethodnom poglavlju, istražuje sinkronijski na primjeru domene OČI i to kontrastivnom analizom primjera na hrvatskom, engleskom i poljskom jeziku. Izbor ove domene motiviran je činjenicom što u sva tri kulturna kruga o njoj postoje bogata znanja, a analiza je pokazala da je gledanje metaforički povezano s očima (odatle i već ranije spomenuta konceptualna metafora ZNANJE JE GLEDANJE). Detaljna analiza srodnih jezičnih izraza u trima odabranim jezicima očekivano je otkrila brojne kulturne sličnosti koje se mogu pronaći čak i u nekim drugim, njima sasvim nesrodnim jezicima. No upravo sličnosti, ali i razlike, oblikuju kulturne modele i elemente koji naposljetku definiraju i

uvjetuju procese metaforizacije.

Ova knjiga na jednostavan i pristupačan način približava čitatelju vrlo složen i višedimenzionalan fenomen. No sveobuhvatan uvid u konceptualnu metaforu ne bi bio moguć bez poznavanja nekih drugih koncepata, modela, metoda i pristupa koje nam autor tumači i rasvjetljava od poglavlja do poglavlja pružajući nam tako pregled najvažnijih aspekata kognitivne lingvistike. Svaka je tvrdnja potkrijepljena odgovarajućim primjerima, a sve je upotpunjeno autorovim jasnim i umješnim objašnjenjima. Stoga ova knjiga može služiti kao udžbenik studentima, ali i kao priručnik stručnjacima koji se žele pornije upoznati s ovom jezikoslovnom disciplinom. Svakako valja istaknuti kako autor unosi novi pogled i otvara pitanja koja će zacijelo pružiti poticaj za daljnja istraživanja.